

Ljubezen do bližnjega kot izpolnitev zapovedi – pavlinski koncept (1. del)¹

Pavel je svojo največjo nalogo in priložnost videl v tem, da približa evangelij Jezusa Kristusa poganom. Etika je pri tem igrala pomembno vlogo. V središču razodetja sta vsekakor oznanjanje Jezusove smrti in vstajenja (1 Kor 15,3–5). Njun pomen za življenje verujočih razvija Pavel v Pismih Galačanom in Korinčanom z utemeljitvijo: človeka, ki greši, Bog ne bo sodil zaradi njegovih "del" – pri čemer misli predvsem na obrezo in predpise o čistoči – ampak "po veri v Jezusa Kristusa" (Gal 2,16; Rim 3,28). Toda njegova utemeljitev nauka ne pomeni relativizacije etike, kar je bil očitek od najzgodnejših časov (prim. Rim 6,1.15 in Gal 2,17). Opravičenje iz vere je vedno postavljena v perspektivo ljubezni; kajti milost, ki vodi v osvoboditev, je Božja ljubezen, ki se kaže v odpuščanju in potrjevanju, kot stvariteljska prenova. Tako Pismo Galačanom in Rimljanom programsko torej postavljata zapoved ljubezni (3 Mz 19,18) v središče etike (Rim 13,8; Gal 5,13). S tem pa se ustvarja močna povezava z Jezusovo tradicijo. Ali je Pavel neposredno ali posredno povezan z Jezusovim razodetjem, lahko ostaja prav tako odprto vprašanje, kot je odprto kompleksno vprašanje, ali je na Pavla in na pavlinsko tradicijo vplival spomin na Jezusa.

Prav tako mogoče je, da je zapovedim, ki se nanašajo na ljubezen, botrovala starozavezna in zgodnejudovska tradicija. Toda verjetno so te alternative napačne. Za Pavla je namreč ukoreninjenje v judovstvu enako pomembno kakor za Jezusa in evangelije;² toda v Novi zavezi pridobiva na teži etika ljubezni kot agape. Brez Jezusovih vzpodbud le-te skorajda ne moremo razložiti, čeprav je po drugi strani prakrščansko evangelijsko oznanilo prav tako vplivalo, da je zapoved ljubezni postavljena v središče Jezusovega evangelija.

Pri Pavlu se zapoved ljubezni še zdaleč ne omejuje samo na direktne citate iz 3 Mz 18,19. Za vsa njegova pisma je namreč značilno opominjanje k agape. Pri tem pa gre vedno za ponovno vzpostavljanje etike veselega sporočila in za utemeljevanje krščanske prakse, ki po svoje odgovarja evangeliju in je bistvo njegovega oznanila.³

PISMO GALAČANOM: OSVOBAJAJOČA LJUBEZEN

Pismo Galačanom je najstarejši dokaz nauka o opravičenju. Obenem pa je tudi magna carta krščanske svobode. Oboje sodi skupaj. Svobode in pravice namreč ni mogoče

ločiti, prav tako kot ne milosti in odgovornosti, vere in ljubezni.

V svojem nauku nam apostol Pavel prikaže, da človek ni opravičen "po delih pravičnosti", ampak po "veri v Jezusa Kristusa" (Gal 2,16; prim. Rim 3, 28). Opravičenje je namreč odpuščanje njegovega greha, preobrazba njegovega greha v pravičnost, v Božje priznanje njegovega obstoja sredi vse nesreče, ki obremenjuje vsakega človeka, vsak človek pa si jo kljub najboljši volji še povečuje. S teologijo opravičenja se pokaže, da milost odpuščanja in obnove ni Božja samovolja, ampak da odgovarja Božji obljubi in obnovi Božjega otroka, Kristusovega brata ali sestre v grešniku. Opravičenje, ki popravi vse, kar je bilo slabega, pa se ne more uresničiti "po delih zapovedi", npr. po obrezi ali predpisih o čistosti, ampak v življenju po etičnih zakonih; kajti moč greha, kakor jo vidi Pavel, je močnejša od zapovedi. Zato lahko zapoved ugotovi, da je greh greh, ne more pa ga preseči. To lahko stori samo Bog – in to je storil po Jezusu Kristusu. O tem je Pavel prepričan (prim. Gal 1,4). Tako dobi vera odločilno vlogo pri opravičenju; kajti vera je edina pot do spoznanja in priznanja, da je Bog po Jezusu, njegovi smrti in njegovem vstajenju naredil vse – in več kot dovolj – za rešitev človeka (Gal 3, 13 sl.; 4,4 sl.). Vera iz opravičenja pa je "dejavna v ljubezni" (Gal 5,6).

V teologiji svobode Pavel nadaljuje podobno. Veselo sporočilo, ki ga kot apostol razglaša v imenu Jezusa Kristusa, sporoča, da so se ljudje, ki verujejo, osvobodili moči greha in smrti: sicer so še vedno v skušnjavi – vendar imajo v Kristusu oporo samega Boga; vsi bodo umrli – toda ta smrt jih ne bo ločila od Boga, ampak jih bo z njim dokončno povezala, ker so že umrli s Kristusom, da bi z njim skupaj živeli, v tostranstvu in v večnosti. Svoboda vere pa ni samo osvoboditev od slabega, ampak tudi osvoboditev za dobro. Tu igra ljubezen odločilno vlogo, in to prav tisto, ki jo predpisuje zapoved ljubezni (3 Mz 19,18). V ljubezni do bližnjega se tako povezujeta opravičenje in svoboda.

Pavel piše Pismo Galačanom v kritični situaciji skupnosti. Večina namreč sledi Pavlovim konkurentom, ki povezujejo opravičenje in pripadnost cerkveni skupnosti z obrezo. Zapoved ljubezni pa je izziv in apel, da bi ohranjali notranjo svobodo: med seboj, z apostolom in z vso Cerkvijo. Toda zapoved ljubezni je še veliko več: je dokaz, da je Pavel zvest zapovedi, in je obenem znamenje, da Božja ljubezen ne izključuje človeške odgovornosti, ampak da jo gradi.

VERA IN LJUBEZEN - NOTRANJA SVOBODA

Opravičenje Pavel vidi kot osvoboditev. Zato programsko formulira: "Kristus nas je osvobodil za svobodo." (Gal 5,1)

Neposredno nadaljevanje pa pokaže (Gal 5,1b), pred čim nas Pavel svari: Kdor zahteva od poganskih kristjanov obrezo, tako kot to zahtevajo njegovi nasprotniki, želi krščansko vero dopolnjevati s pogojem, ki prvič relativizira vero in krst, drugič pa ponovno vzpostavi sistem zvestobe zapovedi in prestopanja le-te, pred čimer je Bog človeka osvobodil. Kdor tako kot Pavel ne postavlja obreze kot pogoj za vero, najde svobodo, da vse gradi na ljubezni.

Da bi ta cilj dosegel, najprej predstavi negativni argument: Kdor si kot poganski kristjan izbere obrezo, podcenjuje in zgreši Kristusa (Gal 5,2 sl.); kajti tu sta vera in krst, s čimer nam je posredovano vse sveto, ne samo en del, ki bi ga obreza šele dopolnila. Po negaciji pa sledi pozitiven argument: Kjer vlada vera, je v igri tudi ljubezen:⁴ "Po Duhu, iz vere, pričakujemo upanje pravičnosti, saj v Kristusu Jezusu nič ne velja ne obreza ne neobreza, marveč vera, ki deluje po ljubezni." (Gal 5,5–6)

V nadaljevanju Pavel navaja vzroke za nastalo situacijo, najprej zopet negativno, potem pa pozitivno: "Le kdo vam je presekal pot, da niste poslušni resnici?" (Gal 5,7b); "Peščica kvasa skvasi vse testo. Jaz se zanašam v Gospodu na vas, da ne boste drugačnih misli" (Gal 5,9 sl.).

Gal 5,5–6 je točka, kjer se križata pre-rokovanje in etika. Odločujoča je vera, ki opravičuje (Gal 2,16). Pavel sledi najprej svojemu odnosu do Boga, nato pa odnosu do bližnjega. V 5. vrstici govori o "upanju po pravičnosti", kjer po eni strani misli na zaupanje Bogu, po drugi pa na končno odrešenje. Upanje se nanaša na pravičnost, ki se bo dokončno zgodila v Bogu, toda uresničuje se že na zemlji po opravičenju verujočih. Upanje raste iz vere, saj vera vse stavi na Boga prihodnosti, ki bo uresničil svojo zavezo.

Vera pa ima tudi globljo povezavo z etiko. Pavel je to zelo natančno obrazložil. Najprej z antitezo: Da je nekdo "v Kristusu", to pomeni v njegovi milosti, ni odvisno od tega, ali je obrezan, ampak je odločilna ljubezen. Potem pa tudi z definicijo o opravičenju iz vere: On ima "energijo" – tako trdi najstarejši grški tekst; to energijo pa razširja z ljubeznijo. Pavel pri tem misli na ljubezen do bližnjega (prim Gal. 5,13 sl.). Ljubezen torej ni posledica vere, ampak samostojna teološka postavka z antropološkim dodatkom, ki sodeluje z vero in tako koordinira etično razsežnost opravičenja. Ljubezen do bližnjega, ki po veri razvija svojo učinkovitost, se namreč rojeva po ljubezni Jezusa Kristusa, ki se ji človek, ki veruje, popolnoma prepusti.

SVOBODA IN LJUBEZEN - NOTRANJE PREPRIČANJE

Pavel osrednji etični del Pisma Galačanom prav tako prične s programsko formulacijo kot v Gal 5,1. Toda medtem ko je v Gal utemeljil etiko opravičenja po milosti, nam sedaj ponazori ljubezen kot zapoved, ki jo moramo spoštovati, in kot dar Duha, ki ga sprejemamo: "Vi ste namreč poklicani k svobodi, bratje. Le da vam svoboda ne bo pretveza za življenje po mesu, temveč služite drug drugemu po ljubezni. Saj je celotna postava izpolnjena v eni zapovedi, namreč: Ljubi svojega bližnjega kakor samega sebe" (Gal 5, 13–14); (3 Mz 19,18).

V Gal 5,1 ("Za svobodo ste osvojenjeni.") tiči bistvo izvora svobode. Sedaj pa stopi pred oči

cilj: motiv poklicanosti.⁵ Svoboda namreč ni le osvoboditev od suženjstva greha in smrti; je tudi naloga, v kateri se moramo mojstriti. To je svoboda za ljubezen. To svobodo moramo braniti, čuvati in uporabljati, izpolniti jo moramo z življenjem. Kažipot pa predstavlja zapoved ljubezni.

Bližnji, ki jih velja ljubiti, so najprej gotovo člani skupnosti; etična prednost odnosov z bližnjimi, ki ne zmanjšuje univerzalnosti etike, ampak jo konkretizira, se jasno pokaže malo kasneje: "*Dokler torej še utegnemo, delajmo dobro vsem, še posebej pa domačim po veri*" (Gal 6,10).

"Domači po veri" so člani skupnosti, ki so se organizirale predvsem po hišah. Verni so sicer dolžni delati dobro vsem ljudem, saj nosijo v sebi upanje za ves svet; toda ta odprtost za naklonjenost postavlja v ospredje odgovornost za sobrate. Ljubezen do bližnjega moramo torej vzeti resno in krščansko preoblikovano v horizontalnem gabaritu zapoved svetosti, navezano na Cerkev, podobno janezovskemu izročilu.

Iz naslednjega konteksta izvemo tudi, da so bližnji, ki bi naj jim podarjali ljubezen, prav tisti, ki so si naprtili krivdo in delajo drugim težave: "*Nosíte bremena drug drugemu in tako boste izpolnili Kristusovo postavo*" (Gal 6,2).

Breme, ki ga velja nositi, je po Gal 6,1 "pres-topek", s katerim si je krivdo nakopal sobrat po veri. Podobno kot v "postavi svetosti" (3 Mz 19,17–18) je ljubezen do bližnjega tudi v Gal vsaj toliko tudi ljubezen do sovražnika – gre za umirjanje prepira, odpuščanje krivde in izravnavanje slabosti.

Ključna beseda prakse pri agape pa je po Gal 5,13 "delo" – tako kot v vseh Pavlovih pismih, pa tudi pri sinoptikih in v Janezovi tradiciji Jezusovega delovanja. Tako kot tam tudi tu ni mišljena kot služenje, ampak kot odločna pripravljenost, da interese drugega prav tako poudarjamo kot svoje – in jih po lastnih močeh tako podpiramo, da je to združljivo s skupno vero.

Svoboda se izpolni v ljubezni, saj je vsak človek vreden ljubezni, tudi če se je zapisal

slabemu, in vsak je tudi sposoben ljubezni, če ga greh dokončno ne napravi za sužnja lastnega egoizma. Človek je svoboden takrat, ko ljubi in živi v ljubezni do bližnjega.

DUH IN LJUBEZEN - NOTRANJA DINAMIKA

Zapoved ljubezni dobi z vrstico "Hočejo, da se daste obrezati zato, da bi se hvalili z vašim mesom," (Gal 2,13b) antropološko ostrino in globino; jasno je, zakaj je zapoved potrebna in zakaj naj jo izpolnjujejo. S svobodo je mišljena svoboda vere. Pavel ne sprejema ugovora svojih nasprotnikov, da omalovažuje greh, ko poudarja Božjo milost (prim. Gal 2,17). Nasprotno, svari pred nesporazumom in zlorabo dosežene svobode; če bi hotel iz odpovedi obrezi, iz kritike postave in iz zaupanja v Božjo milost izpeljati neko teologijo "Laissez-faire" (Pusti in se ne vmešavaj!), bi bilo to absolutno sprevrženo. Iz tega kritičnega začetka ne sledi, da so bili v Galaciji tudi "libertinisti", ki bi jih veljalo zatirati.⁶ Nasprotno – Pavel ima v mislih običajno svarilo, ki ima mogoče tudi nekaj takega prizvoka: rad bi spodnesel nasprotnike, ki so mu očitali spodkopavanje etike.

Odločilno je nasprotje med "mesom" in "duhom".⁷ V vrsticah 13–15 Pavel postavi svobodo ljubezni nasproti strastem mesa. V vrsticah 15–26 pa opiše življenje v duhu proti skušnjavam mesa. Ta kontrast ilustrira s katalogom pregreh (Gal 5,19ss.) in katalogom kreposti (Gal 2,21ss.).

Nasprotje med mesom in duhom je tipično pavlinsko (prim. Gal 3,3; 6,8) in ga pogosto kritizirajo, ker bi naj iz njega govoril apostolov sovražni odnos do telesa. Toda ta trditev vsekakor temelji na napačnem mišljenju: kajti Pavel v Gal 5 ne postavlja nasproti dveh človeških vidikov, ampak nase obrnjeno eksistenco, ki se pokaže v zadovoljevanju potreb ("meso"), in Bogu dopadljivo, ki se odpira ljubezni po navdihu evangelija ("duh"). "Meso" je torej v Gal 5 uporabljeno antropološko, "duh" pa teološko. "Meso"

opredeljuje – tako kot v Stari zavezi – človeka v celoti. "Meso" pomeni, da je bil rojen in bo umrl, da zna biti ranljiv in ljubeč obenem, se pusti zapeljati v skušnjava in razvijati moči, da ima potrebe, ki jih je treba zadovoljiti, in želje, ki ga po desetih zapovedih, kakor piše Pavel, vodijo v greh. Ta slabost pa ni zlobna podoba, ampak del človeškega bitja zunaj raja. Kot "meso" je človek odvisen od Božjega usmiljenja. Zato mu je podarjen "Duh", ki izpolnjuje njegovo srce in dušo, njegov razum in njegovo moč, njegovo etiko in duhovnost. "Duh" je Božja moč, ki obvaruje človeka pred skušnjava in ga vodi k dobremu. V Božjem Duhu lahko človek spoznava slabosti svojega mesa in jih premaguje – z ljubeznijo.

Po Gal 5,13b torej "svobodi", ki je povezana z zapovedjo ljubezni, grozi, da bo "meso" postalo pot za zlo, ki je po Gal 5,16 (s ozirom na deveto in deseto zapoved) označeno kot "poželenje". Pavlinska miselnost nam lahko deluje času neprimerna, toda je realistična: kajti prvič, kristjani s krstom vsem dobrim namenom navkljub nismo že vnaprej postali boljši ljudje, ampak smo v stalni nevarnosti, da bi svobodo, ki nam je bila podarjena, zlorabljali, s tem ko bi vero razumeli kot opravičilo za neko višjo vrsto sebičnosti, po možnosti še ogrnjeno s plaščkom pobožnosti; drugič pa "poželenje" ni erotika, ampak – po deveti in deseti zapovedi (2 Mz 20,17; 5 Mz 5,21) – greh nad grehi (Rim 7,7): želja, ki gre na račun drugega, in želja posedovati, kar pripada drugemu.⁸ Povezava je v tem, da zadovoljevanje potreb sodi k mesenosti človeka, s tem pa odpira tudi vrata in prostor zlorabljanju svobode.

Posledica je samoodtujitev (Gal 5,17 s.). Nasprotje je namreč v tem, da vsak grešnik pravzaprav hoče dobro, toda dela slabo – ker to zamenjuje za dobro. Ta zamenjava je njegova krivda; izvira iz nekega egoizma, da ne misli niti na Boga (ali malika, ki služi njegovi lastni potrditvi) niti na bližnjega (ali samo kot objekt poželenja). Izid te moči nad Bogom in bližnjim, ki si jo grešnik lasti, pa je nemoč, nesvoboda in smrt; kajti z grehom je

uničeno življenje, ki smo ga še pravkar uživali, poveljevali, slavili. To nasprotje je po Pavlu utemeljeno s tem, da se "meso" upira "Duhu" kot Adam Bogu (prim. Rim 5,12–21). Pregrehe pa imajo usodne posledice. Pavel jih ne označi kot "dela postave", ampak kot "dela mesa" (Gal 5,19ss.). Katalogi naštevajo stereotype, ki naj bi zbirno prikazovali zgrešeno življenje. Pavel si pomaga z Jezusovim motivom: preprečijo ti dostop v Božje kraljestvo (Gal 5,21).

Alternativa pa je življenje po Duhu. Duh je namreč tisti, ki po Bogu ne samo seje semena vere, ampak omogoča tudi njeno stalno rast in zorenje. Duh povezuje vero, upanje in ljubezen: začetno spremembo (Gal 3,1–5; 4,8–20) z izpovedjo vere (1 Kor 12,1ss.), izpoved z molitvijo (Gal 4,4–8; Rim 8,16ss.), molitev z diakonijo (Rim 12,3–21), diakonijo pa s celotnim načinom življenja in poglobljenim razumevanjem življenjske eksistence (Gal 5). V Gal 5 poudari Pavel dva osrednja vidika pneumatologije. Duh deluje kot sled, po kateri hodijo verujoči (Gal 5,25), po kateri se spreminjajo (Gal 5,16) in delujejo (Gal 5,14) – tako kot so "v Kristusu" (Gal 5,6; prim. 2,5.17). Duh pa je tudi kot drevo, ki rodi "sadove" (Gal 5,22), najprej ljubezen (Gal 5,22), nato pa vse druge kreposti.

Ta teorija Duha, ki daje etiki podobo, je tesno povezana z drugimi mislimi o Duhu v tem pismu: po Gal 3,1–5 nam Duh podarja moč za pravo življenje, saj spremlja poslušanje vere. Po Gal 3,13s. je Duh utelešenje in vzrok obljube, ki se uresničuje, ker je Jezus za nas do smrti trpel na križu. Po Gal 4,6ss. je Duh glas verujočih v njihovih molitvah, ki jih usmerjajo na Boga Očeta. Po Gal 5,5 nam Duh daje upanje na rešitev. V Gal 5,16–26 pa je etično spremenjeno, kar je bilo v Gal 3,1–5,12 soteriološko utemeljeno. Sklicevanje je tesno, saj je pneumatološko dosežena celotna utemeljitev, ki jo zahteva nauk o opravičenju.

Biti v Duhu pomeni za Pavla identiteto verujočih, ki je utemeljena z vero in krstom. Iz tega vzroka naj bi pomenilo biti v Duhu tudi vodilo celotnega življenja (Gal 5,25): življenje v Duhu je smernica, ki jo pri krstu Bog podari

človeku; spreminjanje v Duhu pomeni zaznavanje podarjene svobode in ljubezni.

Iz lastne in tuje krivde po "mesu" se lahko vidi, kdo se drži Kristusa in tako kot vernik živi pravičnost in ljubezen. Kakor je bil Pavel po Gal 2,19 "s Kristusom križan", tako so po Rim 6,1–11 tudi vsi krščeni. Gal 5,24 pa nam pokaže, da k temu sodi, da "križamo meso z vsemi strastmi". S tem ne pridiga o sovražnosti do želja, ampak nam prikaže življenje, ki se ne izgublja v zadovoljevanju potreb, ampak postaja "podoba Kristusa" (Gal 4,19).

POSTAVA IN LJUBEZEN – NOTRANJA ZBRANOST

Pavel citira zapoved ljubezni kot "besedo" (lógos): zanj je to – kakor beremo tudi v Stari zavezi – neposredno Božja beseda. To, da je to "ena" beseda, odgovarja enosti Boga; povezano pa je tudi s postavo kot celoto, na katero Pavel ne gleda kot na zbirko ločenih posameznih zapovedi, ampak kot na celoto, ki dokumentira Božjo voljo. Ko Pavel napiše, da je "v" tej eni besedi izpolnjena vsa postava, označi 3 Mz 19,18 kot mesto, v katerem pride v polnosti do izraza to, kar želi doseči vsa postava: razglašena je zaradi ljubezni do bližnjega. Njeno "izpolnjevanje" je zato povezano s kvaliteto, ne pa s kvantiteto. Pavel ne reče niti tega, da je treba dobesedno izpolnjevati vsako posamezno zapoved, niti tega ne, da bi bile druge zapovedi odveč, ampak da Božja volja, zaradi katere je razglašena postava, vsebuje svoj dokončni izraz v zapovedi ljubezni. Da je prav zapoved ljubezni izpolnitev postave, pa ni utemeljeno samo s tem, da ima le-ta prominentno mesto v zgodnjem judovstvu, ampak najbrž tudi z (indirektnim) vplivom Jezusove tradicije, gotovo pa z usklajenostjo Božje ljubezni in Jezusa Kristusa (Gal 2,19s.). "Izpolnitev" pomeni: smiselni potencial postave se izpolni do konca. Vsaki posamezni zapovedi namreč daje mero zapoved ljubezni. Postave pa to ne razbija; kako pomembna je, pride prav zato do veljave: ne moremo je sicer utemeljiti; toda medtem ko je njim, ki

ne verujejo v Jezusa, vedno pred očmi njihova krivda, opravičenim kaže pot k ljubezni do bližnjega. Motiv izpolnitve postave povezuje Pavla z Matejem, čeprav ta ne pozna nauka o opravičenju, saj pri njem vpletenost Tore v prevaro greha ni razložena.

Osrednja misel o izpolnjevanju postave v ljubezni je zapisana v dialektiki pavlinske teologije postave. Dvakrat je navedena; po eni strani jo Pavel formulira takole: "*Toda če se daste voditi Duhu, niste pod postavo.*" (Gal 5,18)

"Pod postavo" pomeni: tam, kjer postava grešnike obtožuje in jih še bolj zapleta v greh, ker se ta uporablja kot sredstvo za samoopravičevanje. Osnovno nasprotje med življenjskim spreminjanjem v "Duhu" ali po "mesu" se odpre "pod postavo", vendar ga ta ne more rešiti; kajti postava kot Božja zapoved sicer pokaže pravo pot, ne more pa grešnika niti zastrašiti pred zlom in ga ustaviti niti človeka odrešiti in ga spremeniti. V Gal 5,14ss. Pavel pokaže, da se da to nasprotje premagati samo "v Kristusu", z udeleženo pri njegovi smrti na križu, da pa Duh lahko zmaga, mu moramo slediti.

Po drugi strani pa po katalogu kreposti, ki konkretizira "sadove Duha" (Gal 5,22), zapiše: "*Zoper te stvari ni postave.*" (Gal 5,23b)

V veri je povzet etični moment Tore. Nasprotje, ki ga prikaže Pavel, torej ni med zapovedjo postave in etiko evangelija. Poudarek je na tem, da v Božjem Duhu postava ni neka tuja moč, proti kateri bi se bilo treba upirati, da bi postali svobodni, ampak notranje prepričanje, ki odgovarja zavedanju samega sebe.

Ta postava pa je "Kristusova postava", ki jo po Gal 6,2 izpolnjuje, kdor nosi bremena drugega človeka. V literaturi najdemo mnogo razprav o tem, ali ne bi raje predstavili

metaforične rabe "postave"; toda motiv izpolnitve povezuje Gal 6,2 z Gal 5,13s. Zato je to postava, ki jo je Jezus učil in živel, izpolnjena in dopolnjena postava, ki je izpolnjena v ljubezni – kar od vsega začetka odgovarja Božji volji.

Postava sicer zaslužuje, ko pod močjo greha obsoja grešnike. Ker pa je njen vrh v zapovedi ljubezni, pokaže tudi pot v kraljestvo svobode, kakor jo je določil Bog. Svoboda je torej v izpolnjevanju postave, ne zato, ker je "spoznanje in nuja" (Immanuel Kant), ampak ker to pomeni priznavanje bogopodobnosti in poklicanost za svetost, *imitatio Christi* in življenje v veri.

Prevedla: Majda Strašek Januš

1. Thomas Söding, "Nächstenliebe als Erfüllung des Gesetzes – das paulinische Konzept," v: *Nächstenliebe: Gottes Gebot als Verheißung und Anspruch*, Freiburg: Herder 2015, 243–244, 263–274.
2. Za sklicevanje na zgodovinsko tradicijo prim. Oda Wischneyer, "Das gebot der Nächstenliebe bei Paulus," v: *Von Ben Sira zu Paulus. Gesammelte Aufsätze zu Texten, Theologie in Hermeneutik des Frühjudentums und des neuen Testaments*, Tübingen 2004, 137–161.
3. Širše sem obravnaval to temo v svoji doktorski nalogi o zapovedi ljubezni pri Pavlu (Münster 1995).
4. Prim. Thomas Söding, "Glaube, der durch Liebe wirkt," v: Bernd Kollmann in Michael Bachmann, *Umstrittener Galaterbrief*, Neukirchen-Vluyn 2010, 165–206.
5. Prim. Karl Kertelge, "Freiheitsbotschaft und Liebesgebot im Galaterbrief," v: *Grundthemen paulinischer Theologie*, Freiburg 1991, 197–208.
6. Tako pa delno starejša raziskava; prim. Wilhelm Lüttert, *Gesetz und Geist*, Gütersloh 1919.
7. Prim. Udo Schnelle, *Neutestamentliche Anthropologie. Jesus – Paulus – Johannes*, Neukirchen-Vluyn 1991, 53–59. 71–75, posebej 74s.
8. Prim. Thomas Söding, "Die Rechtfertigung der Sünder und die Sünder der Gerechtfertigten," v: Theodor Schneider in Gunther Wenz, *Gerecht und Sünder zugleich? Ökumenische Klärungen*, (Dialog der Kirchen 11), Freiburg – Göttingen 2001, 30–81.